

Tjänsteutlåtande

Utfärdat 2024-01-31

Diarienummer 0013/24

Handläggare: Stefan Lydén

Telefon: 031-368 09 38

E-post: stefan.lyden@stadshuset.goteborg.se

Information till kommunstyrelsen om genomförande av EU-valet 2024

Förslag till beslut

I valnämnden:

1. Valnämnden översänder bifogad skrivelse till kommunstyrelsen för kännedom
2. Delegeras till presidiet att vid behov hemställa om en kompletteringsbudget i enlighet med bilaga 1

Sammanfattning

Den 9 juni 2024 är det val till Europaparlamentet. Vallagens krav på ett korrekt utförande är mycket höga. Valnämndens främsta uppdrag är att värna valets genomförande och tilltron till det demokratiska systemet. Valet ska präglas av objektivitet, saklighet och opartiskhet. Att ha tillgång till en erfaren valarbetarkår bedöms vara den viktigaste framgångsfaktorn vid genomförandet av allmänna val.

Från 1 oktober 2023 gäller att alla arbetstagare ska ha minst 11 timmars sammanhängande dygnsvila under varje 24-timmarsperiod och att arbetspass ska följas av dygnsvila. Frågan huruvida EU-direktivet är tillämpligt för röstmottagare, som har ett arvoderat uppdrag under en enda dag, är inte helt klarlagd. Skulle reglerna vara tillämpliga konstaterar kansliet att det inte är möjligt att klara bemanningen i valet 2024 utan att undantag måste göras. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) arbetar för att de röstmottagare som arbetar i EU-valet 2024 ska undantas från reglerna, men frågan har inte lösts ännu.

Valnämndens kansli har haft avstämningar med ett antal av Sveriges större städer (Stockholm, Malmö, Örebro, Borås med flera) som delar problembilden. Utifrån en sammantagen bedömning ser valnämndens kansli så stora risker och sårbarheter att ett efterlevande av direktivet skulle kunna äventyra säkerheten i valet och ytterst valets genomförande samt väljarnas förtroende för valet.

Bedömning ur ekonomisk och ekologisk dimension

I utredningen finns förslag som kommer innebära ekonomiska konsekvenser.

Bedömning ur social dimension

Införlivandet av EU-direktivet avseende arbetstidsregler och dygnsvila kan komma att påverka behovet av antalet röstmottagare då dessa överskrider regeln med sin tjänstgöring.

Bilagor

1. Kostnadsberäkning
2. Utdrag ur vallagen

Ärendet

Den 9 juni 2024 är det val till Europaparlamentet. Valnämndens kansli arbetar för fullt med förberedelserna inför valet. Frågan huruvida EU-direktivet är tillämpligt för röstmottagare, som har ett arvoderat uppdrag under en enda dag, är inte helt klarlagd. Skulle reglerna vara tillämpliga konstaterar kansliet att det inte är möjligt att klara bemanningen i valet 2024 utan att undantag måste göras. Kansliet ser så stora risker och sårbarheter att efterleva direktivet att det skulle äventyra säkerheten i valet och ytterst valets genomförande samt väljarnas förtroende. Vissa av de handhavandefel som skulle kunna uppstå förväntas leda till ett ökat antal överklaganden och några av dessa skulle till och med kunna leda till omval.

Beskrivning av ärendet

Den 9 juni 2024 är det val till Europaparlamentet. Valnämndens kansli arbetar för fullt med planering och förberedelser inför valet. Att arrangera val är en utmanande uppgift, såväl logistiskt som personalmässigt. I Göteborg rekryteras närmare 3000 personer som röstmottagare för att genomföra valet. Vallagens krav på ett korrekt utförande är höga. Valet ska präglas av objektivitet, saklighet och opartiskhet. Att ha tillgång till en erfaren och kompetent valarbetarkår, som kan säkerställa rättssäkerhet för väljarna, bedöms vara den viktigaste framgångsfaktorn vid genomförandet av allmänna val.

Vallagstiftningen finns utspridd i ett antal olika lagar; Regeringsformen, kommunallagen, vallagen och valförordningen. Valsystemet har, i sig självt, ett högt skyddsvärde eftersom det är grundläggande för det demokratiska statskicket. Det svenska valförandet är decentraliserat och varje myndighet svarar självständigt för sina respektive områden i vallagen, vilket innebär att varje verksamhetsutövare är skyldig att själva bedöma och ansvara för sina respektive ansvarsområden enligt vallagen.

Vallagen reglerar det mesta som sker i vallokalerna. Att göra avsteg från vallagens bestämmelser är inte möjligt.

Valnämndens viktigaste uppdrag är att värna valets genomförande och säkerställa att väljarna kan utföra sin demokratiska rätt att rösta i fria och hemliga val. I detta arbete behöver tilltron till det demokratiska systemet beaktas. Väljarnas förtroende för valet får inte äventyras.

Frågan om huruvida arbetstidsdirektivets regler är tillämpliga för röstmottagare som arbetar i vallokal på valdagen har aktualiserats. Av vallagens bestämmelser framgår att röstmottagare ska förordnas av valnämnden. De personer som tjänstgör som röstmottagare kan beskrivas som uppdragstagare. Röstmottagarna erhåller ett arvode, som inte kan jämföras med en lön och uppdraget avser en dag. Dessa omständigheter gör att det inte bedöms vara klarlagt huruvida de förordnade röstmottagarna omfattas av direktivet eller ej. Sveriges kommuner och regioner, SKR, har bedömt att röstmottagare skulle kunna omfattas av direktivet, men frågan har ännu inte prövats juridiskt. SKR arbetar för att de röstmottagare som arbetar i EU-valet 2024 ska undantas från reglerna, men frågan är inte avgjord ännu.

För att leva upp till de nya reglerna bedömer valnämndens kansli att det skulle behövas rekryteras avsevärt fler röstmottagare än tidigare. Tidigare har sju röstmottagare per valdistrikt räckt för att klara av valdagens arbetsuppgifter under ett val till Europaparlamentet. Även om varje valdistrikt skulle bemannas med tio personer skulle det fortfarande vara förenat med betydande risker vid öppning och stängning av vallokalerna och rösträkningen eftersom det skulle innebära färre att färre röstmottagare kan tjänstgöra samtidigt. Detta skulle dessutom behöva göras på ett sådant sätt att samtliga får den utbildning som enligt lag krävs för att få förordnas som röstmottagare i god tid innan valet. Men det skulle inte räcka att rekrytera drygt 1200 nya personer. De som rekryteras skulle behöva schemaläggas så att det blir en tillräcklig blandning erfarna röstmottagare som tjänstgör samtidigt i vallokalerna.

Dessutom medför reglerna ett behov av förändring på ett sådant sätt att den som är vice ordförande behöver ta ett avsevärt större ansvar än tidigare. Rollerna i valdistrikten skulle förändras på ett så genomgripande sätt att de 393 vice ordförande som rekryterats fram till idag måste ges möjlighet att ompröva sina beslut eftersom de nya uppdragen innebär ett betydligt ökat ansvar. Detta skulle medföra att valnämndens kansli behöver rekrytera och utbilda ytterligare ett hundratal nya vice ordföranden.

Ytterligare en omständighet som komplicerar genomförandet av valet, utifrån arbetstidsreglerna, är att närmare 25 procent, cirka 800 personer, av röstmottagarna har sin grundanställning i Göteborgs Stad. Lejonparten av dessa har viktiga ansvarsfunktioner i valorganisationen som ordförande eller vice ordförande. Dessa personers medverkan, erfarenhet och engagemang är helt avgörande för valets genomförande. För att leva upp till arbetstidsreglerna skulle dessa personer behöva ges möjlighet till dygnsvila måndagen efter valdagen.

Ekonomiska konsekvenser

Kostnaden för arvoden till de röstmottagare och reserver som skulle behövas för att nå upp till en bemanning på 10 personer beräknas uppgå till 6 260 tkr. Utöver arvodena tillkommer kostnad för utbildningsmaterial, utbildning av röstmottagarna samt två administratörer till på valkansliet på cirka 500 tkr. Kostnadsberäkningen för att ge stadens anställda som arbetar i valet möjlighet till dygnsvila låter sig inte göras utan en fördjupad utredning. Valnämndens kansli ser inte att det finns möjligheter till effektiviseringar eller besparingar för att finansiera den kostnad som skulle uppstå, utan konstaterar att detta skulle behöva hanteras som ett separat ärende i tilläggsbudgeten.

Skulle frågan prövas och reglerna för arbetstid och dygnsvila visa sig vara tillämpliga avseende de förordnade röstmottagarna skulle Göteborgs Stad kunna tilldömas ett vite.

Förvaltningens bedömning

Valnämndens kansli ser en rad risker och sårbarheter och bedömer att många av riskerna äventyrar såväl valets genomförande som väljarnas förtroende för valets genomförande. För att leva upp till både vallagens krav på minimibemanning och arbetstidsreglerna skulle bemanningen, tekniskt sett, behöva utökas med ca 1200 nya röstmottagare. Det skulle dessutom krävas djupgående förändringar i arbetssätt och arbetsuppgifter för de olika funktionerna i vallokalen och samtidigt öka arbetsbelastningen betydligt för de röstmottagare som är i tjänst. Bemanningsmässigt skulle stora sårbarheter uppstå eftersom det skulle räcka att två röstmottagare inte dyker upp på morgonen för att det inte ska gå att öppna vallokalerna över huvud taget. Det skulle även finnas stora risker att röstmottagarna inte hinner genomföra de obligatoriska moment som ska genomföras. Arbetet skulle bli alltför krävande och röstmottagarna skulle då göra rena handhavandefel. Arbetsbelastningen för de röstmottagare som är i tjänst skulle öka betydligt och vissa av de fel som uppstår skulle kunna leda till ett ökat antal överklaganden. Några av dessa skulle till och med kunna leda till omval.

Valmyndigheten menade i sin erfarenhetsrapport från valet 2022 (VAL-686) att köer var en stor utmaning för kommunerna och dessa utgjorde hinder för väljarna. Valnämndens kansli bedömer att ett färre antal röstmottagare skulle behöva placeras i valdistrikten till följd av direktivet, vilket kommer medföra längre köer till valdistrikten. Utöver detta finns det en uppenbar risk att röstmottagarna upplever en betydligt större stress än tidigare och därmed inte klarar av att bemöta väljarna på ett gott sätt. En sämre servicegrad riskerar att drabba de väljare som har störst behov av service.

Det kan konstateras att anpassningen till de nya reglerna kommer leda till betydligt ökade kostnader eftersom det skulle krävas betydligt fler röstmottagare under valdagen. Valkansliets bedömning har dock utgått ifrån vallagens regler, inte utifrån ekonomiska aspekter. Att uppfylla direktivets intentioner

skulle medföra ett flertal radikalt genomgripande förändringar i arbetssätt och arbetsuppgifter. Inte minst för de olika roller (röstmottagare, vice ordförande och ordförande) som arbetar i stadens vallokaler. Som exempel kan nämnas att rollen som vice ordförande historiskt inte har varit arbetsledande, utan snarare handlat om att ”hoppa in” när ordföranden inte är på plats. Detta skulle innebära en omedelbar risk för valets genomförande då vice ordförande i många fall saknar den erfarenhet som krävs för detta krävande uppdrag. De personer som idag är vice ordförande har inte åtagit sig uppdraget utifrån förändrade förutsättningar som skulle innebära såväl mer förarbete som ansvar. Att rekrytera ordförande och vice ordförande till valdagen är en invecklad process och att rekrytera ytterligare 1200 röstmottagare, utöver de som redan behöver rekryteras för att fylla dagens platser fram till april-maj, bedöms inte vara möjligt.

Utöver riskerna för genomförandet av valet skulle omställningen även innebära betydande risker avseende arbetsmiljön och arbetsbelastningen för de anställda på valnämndens kansli.

Frågan om valsäkerhet har blivit alltmer aktuell de senaste åren. Valmyndigheten har antagit ett antal vägledande ställningstaganden som inneburit förändrade arbetssätt och en höjd beredskap i samband med val. I tider av förhöjd terrorhotnivå ställs höga krav på valets genomförande och på de röstmottagare som möter väljarna. I denna ekvation behöver valnämndens kansli skydda de röstmottagare som arbetar i vallokalerna samtidigt som det ska skapas förutsättningar för medborgarna att utföra sin demokratiska rätt. Valnämnden har således flera perspektiv att värna. Tilltron till det demokratiska systemet behöver beaktas samtidigt som de röstmottagare som tjänstgör behöver ha en godtagbar arbetsmiljö.

Valnämndens främsta uppdrag är att värna valets genomförande och tilltron till det demokratiska systemet. Det kan konstateras att regelbunden vila är en förutsättning för ett hälsosamt och hållbart arbetsliv. Valkansliet noterar att Sveriges kommuner och regioner, SKR, bedömt att röstmottagare skulle kunna omfattas av direktivet, men att frågan inte prövats juridiskt.

Valnämndens kansli har den senare tiden haft en serie avstämningar med valkanslierna i ett antal av Sveriges större städer (Stockholm, Malmö, Örebro, Borås m.fl.) som delar den problembild som återges i upprättad tjänsteskrivelse. Det kan dessutom konstateras att SKR just nu arbetar skyndsamt för att de röstmottagare som arbetar i EU-valet 2024 ska undantas från reglerna. Dock uttrycks vid möte 2024-01-31 att inget är beslutat ännu.

Skulle reglerna vara tillämpliga är det kansliets bedömning att en så genomgripande förändring som krävs för att leva upp till reglerna, så nära inpå valet, skulle innebära så stora risker och sårbarheter att det skulle kunna äventyra säkerheten i valet och ytterst valets genomförande samt väljarnas förtroende för valet. Det är inte heller möjligt att klara bemanningen i valet 2024, utan undantag måste göras.

Stefan Lydén
Valsamordnare

Frida Nowotny
Valchef